

DOI

УДК 327.84(091)(410):355.426-021.57(496.5)"1940/1941"

Хроника на един необявен провал: Първият следвоенен конгрес по славистика в Москва

Бисер Петров

доктор на историческите науки, доцент, Институт по балканистика с Център по тракология, Българска академия на науките, улица Московска 45, 1000, София, България, bisser_p@hotmail.com, ORCID 0000-0001-8881-6423

Статията има за цел да изясни и разкрие обстоятелствата около провала на планирания за 1948 г. в Москва Първи следвоенен конгрес по славистика. На практика неговата история е тясно свързана с историята на следвоенното славянско движение и намерението на Кремъл да наложи в страните от Източна Европа не само своето политическо господство, но и съветската (не)научна методология върху хуманитаристиката. Периодът на подготовката на конгреса съвпада с изострянето на противоречията между партньорите от Антихитлеристката коалиция и началото на Студената война. В същото време се слага и край на експеримента „народна демокрация“ в оказалите се в съветската зона за сигурност държави. Всички национални пътища към социализъм са затворени и развитието на тези държави е напъхано в общия възтесен калъп на изпитания съветски модел. Конфликтът Тито – Сталин официално слага край на „новото славянско движение“ и това обстоятелство предопределя официално съдбата на конгреса. Той е отлаган два пъти, докато най-накрая се стига до пълната му отмяна. Несъстоялият се Първи следвоенен славистичен конгрес в Москва е ярък пример за силово налагане на политическия императив над науката по времето на сталинизма. В случая потърпевша е славистиката, но от задушаваният партийен контрол по това време не успява да се отскубне нито един клон на науката. В крайна сметка неприкритото внедряване на класово-партийната болшевишка методология ще

нанесе непоправими щети на хуманитаристиката в страните от Източния блок за дълъг период от време.

Ключови думи: Ново славянско движение, славистика, конгрес, Общославянски комитет.

Chronicle of an Unannounced Failure: The First Postwar Congress on Slavonic Studies in Moscow

Bisser Petrov

Doctor of Science, Associate Professor, Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, 45 Moskovska st., 1000, Sofia, Bulgaria, bisser_p@hotmail.com, ORCID 0000-0001-8881-6423

The article aims to clarify and reveal the circumstances surrounding the failure of the First Postwar Congress on Slavonic Studies planned for 1948 in Moscow. In practice, its history was closely linked to the history of the post-war Slavic movement and the Kremlin's intention to impose in the countries of Eastern Europe not only its political dominance, but also the Soviet (non)scientific methodology on the humanities. The period of preparation for the congress coincided with the escalation of the contradictions between the partners of the Anti-axis coalition and the beginning of the Cold War. At the same time, the "people's democracy" experiment in the countries in the Soviet security zone came to an end. All national roads to socialism were closed and the development of these countries was pushed into the common narrow mold of the tried and tested Soviet model. The Tito – Stalin conflict officially put an end to the "new Slavic movement" and this circumstance officially sealed the fate of the Congress. It was postponed twice until it was finally cancelled. The failed First Post-War Congress on Slavonic Studies in Moscow is a vivid example of the forcible imposition of a political imperative on science under Stalinism. In this case, Slavic studies suffered, but not a single science branch was able to break free from the stifling party control at that time. In the long run, the

undisguised implementation of the class-party Bolshevik methodology would inflict irreparable damage on the humanities in the Eastern Bloc countries for a long period of time.

Key words: New Slavic movement, Slavonic studies, Congress, All-Slavic Committee.

Веднага след германското нападение срещу СССР на 22 юни 1941 г., съветското ръководство, принудено от обстоятелствата, прибегва до задействане с пълна сила на славянския фактор. Войната, сполетяла страната на съветите, се представя пред населението като национална, а не класова, което осигурява простор за пълното разгръщане на руския национализъм и подчинената нему славянска идея. Предвоенните прегрешения към славянския свят, извършени в угода на Хитлер, са подминати мълчешком в името на общата борба срещу него.

В края на 1941 г. Москва по директивен начин, в рамките на Совинформбюро, е учреден международният Всеславянски комитет начело с генерал Александър Гундоров. Той е натоварен със задачата да разпространява антигерманска пропаганда сред славянските народи и в работата му се включва активно и контингентът от намиращи се в СССР политемигранти от славянските държави. Комитетът, в чисто организационен план, представлява на практика първият централизиран орган в цялата история на славянството, развиващ активна и целенасочена работа по неговото сплотяване. Той разгръща бурна агитационно-пропагандна дейност, насочена към сплотяване на славяните в борбата им срещу германските агресори. До 1943 г. тя е подчинена на изпълнението на мобилизационни задачи, но от тази повратна за изхода на войната година, експлоатацията на съветската версия на славянската идея вече е нужна на кремълското ръководство за легитимиране на новия следвоенен ред в Европа и поради тази причина се превръща в част от дипломатическия му инструментариум. В заключителния етап на военните действия в Европа

разиграването на славянската карта се съчетава практически със съветските планове за следвоенното мирно регулиране (Mari'na 1997, 169).

След края на войната в Европа, за пръв път в своята история, славянските народи се оказват обединени по своеобразен начин – посредством силата на съветското оръжие всички те попадат в съветската зона за сигурност. На този ранен следвоенен етап идеята за славянска солидарност се съчетава по един изключително сполучлив начин с модела на „народната демокрация“. Показателно за новия идеологически подход на кремълското ръководство към идеята за славянско единство е промененото му отношение към славистиката. До войната, поради тясно идеологически и партийни причини, на нея се гледа като остатък от буржоазното реакционно наследство. В годините на войната обаче, при променена вътрешна и външна конюнктура, на славистичните центрове в Съветския съюз е вдъхнат нов живот и те получават нов стимул за развитие. В този нов политически и научен климат по естествен начин възниква и необходимостта от установяване на международни връзки с учени слависти от други страни. Първият удобен случай в това отношение се открива на тържествата по случай 220-та годишнина на Академията на науките на СССР, проведени през юни-юли 1945 г. Москва и Ленинград. В тях са поканени да вземат участие учени от 12 държави от Европа и Америка. В хода на срещите между участниците се установяват и договарят научни контакти между отделните учени и съответните научни звена (Dostal' 2009, 373–377).

Следващият внушителен научен форум, на който си дават среща учените от различни страни е международното съвещание на славистите, проведено между 29 юни и 4 юли 1946 г. в Ленинград. В него вземат участие над 800 души и по своите мащаби то наподобява предвоенните славистични конгреси. Съвещанието е свикано по инициатива на ректора на Ленинградския държавен университет Александър Вознесенски и има за скрита цел да демонстрира предимството на съветското славяноведение над чуждото. На този етап обаче, в хода на форума, съветските домакини се въздържат от открит научен диктат и

оставят на чуждестранните участници поле за свободно изразяване (Dostal' 2009, 377–383).

Всички славянски страни са представени на съвещанието от най-добрите си слависти, с изключение на България, която по една или друга причина не изпраща свои представители. Това, по оценката на българския посланик Найден Николов – доскорошен председател на Славянския комитет в България, направило недобро впечатление у организаторите. По време на приема, даден в чест на проявата във Всеславянския комитет му било намекнато, че неговата страна е проявила неуважение. Съвещанието дава допълнителен тласък към задълбочаване на научното сътрудничество в областта на славистиката. То приема „Резолюция по въпросите на организацията на научно-изследователската и научно-педагогическата работа в областта на славяноведението в СССР и другите славянски страни“. За целта се изготвя план за работа с предложения, групирани в 12 точки, чрез които набелязаното сътрудничество да се реализира (CDA, f. 1B, op. 15, a. e. 84, l. 2–3).

По-малко от месец след края на съвещанието, с постановление на ЦК на ВКП(б) се създава Институтът по славяноведение към Академията на науките на СССР. На него му предстои да се заеме с разработването на всички клонове на славистиката – история, език, право, икономика и култура на славянските страни. В приложената справка за бъдещата му дейност се казва още, че освен научните разработки Институтът би могъл да консултира ЦК на ВКП(б) и правителството по различни въпроси от отношенията със славянските държави. Едновременно с това той ще помогне на научната общественост на тези държави правилно да поставя научната пропаганда на историята и културата на славянството, снабдявайки съответните научни учреждения и пропагандни органи с необходимата информация, в частност с такава за живота в СССР (Akademiya nauk 2000, 326–328).

По същото това време Всеславянският комитет в Москва се опитва да пренастрои дейността си на мирновременни релси, така че да я синхронизира по най-добър начин с насоките на съветската външна политика. Но през този

преходен период политическите цели пред новото славянско движение, поради все още ненастъпилата развръзка в отношенията между СССР и САЩ, не са категорично дефинирани и поставени. В края на 1946 г. вече може да се каже, че спуснатата задача се състои в това да се защитава мирът срещу опитите на световната реакция да подпали нов световен пожар. Разбира се, борбата в тази насока изисква сплотяването на всички славянски държави около СССР – защитника на мира и демокрацията.

За формулиране и поставяне на задачите пред новото движение в следвоенния период, от 8 до 11 декември 1946 г. в Белград, се провежда Първият следвоенен славянски конгрес. Той бележи завършека на военния етап от развитието на движението и набелязва перспективите за следвоенния, но по-скоро в организационен отколкото в идеен план. Пряк резултат от работата му е учредяване, на мястото изиграния вече ролята си московски Всеславянски комитет, на Общославянски комитет със седалище в Белград начело с югославянина Божидар Масларич. Изборът на Белград за седалище на Общославянския комитет и на Масларич за негов председател не е просто признание за приноса на Югославия в антихитлеристката борба и към славянското движение, а знак за пред света, че Москва не желае да бъде сочена като ръководен и направляващ център на страните с „народна демокрация“. Много скоро обаче прикриваната истина ще излезе наяве, в резултат на което Първият следвоенен славянски конгрес ще се окаже и последен (Petrov 2019, 242).

Непосредствено след приключване деловата част на конгреса, по инициатива на председателя на Сръбската академия на науките и изкуствата професор Александър Белич, се провежда среща на присъстващите учени хуманитаристи от славянските страни. На нея, освен разискването на въпроси по ускоряването на научния обмен, се взема и решение за свикване през 1947 г. в Москва на международен конгрес на славистите. В тази връзка се препоръчва учредяването на научни съвети към националните славянски комитети. По информация на българските участници в срещата се е обсъждала и

възможността за създаване на бъдещ съюз на славянските академии на науките (Chichovska 1982, 338).

Макар че Всеславянският комитет е останал в историята, тонът в новото славянско движение се задава от съветските представители и само донякъде от най-близките им в идеологическо отношение югославски другари. Центърът на движението е преместен от Москва в Белград, но Гундоров остава начело на новоучредения съветски Славянски комитет – на мястото на отишлия в историята Всеславянски комитет – и разполага със старите възможности за влияние. Декларираната на думи външна независимост остава само параван, и то доста прозрачен, зад който се прокарва придобилата откровено панславистки и имперски измерения кремълска политика. Движението, според виждането на Москва, трябва да се отърси от старите буржоазни отживелици, да се постави върху здравите идейни основи на марксистко-ленинско-сталинското учение, за да може да влезе изцяло в руслото на съветската следвоенна пропаганда.

Организацията по провеждането на московския славистичен конгрес започва в обстановка на заформящо се глобално противопоставяне. Интересна особеност представлява обстоятелството, че в подготовката му водещата роля е отредена на Славянския комитет на СССР, а не на съответните научни звена. Това е така, защото се предполага, че този комитет разполага с необходимите канали за въздействие, най-вече и политически, за разлика от набиращите все още сили в Академията на науките и университетите славистични центрове. Цялата организационна дейност по провеждането на крупния международен форум се извършва под зоркия надзор на ЦК на ВКП(б) (Dostal' 2009, 413).

Истинските прикрити намерения, поради които съветската страна се наема с провеждането на тази внушителна научна проява, могат да се открият в състоялото се в началото на април 1947 г. съвещание на Славянския комитет на СССР. То се ръководи от Вознесенски, който освен ректор на Ленинградския държавен университет, е и член на ЦК на ВКП(б) и заместник-председател на Общославянския комитет в Белград. Той ясно довежда до знанието на присъстващите целта на форума – налагане на съветската идеология и

методология върху международната славистика. Тези мотиви прозвучават и в изказванията на други водещи съветски учени. В края на съвещанието Вознесенски предлага работата на конгреса да протече в следните секции: философска, историческа, икономическа филологическа, юридическа, географска и етнографска. Този им ред на изброяване показва областите, които се ползват с приоритетно внимание. Все пак Вознесенски предупреждава да не се отива в крайности – не би било редно както да се изпада в „гол академизъм“, така и да се стига до пълна политизация и да се дава повод за нападки от страна на „реакцията“. Решава се конгресът да се свика през октомври – ноември 1947 г., а за организатори са обявени Общославянският комитет в Белград, членуващият в него Славянски комитет на СССР, и Академията на науките на СССР, представена на първо място от току-що създадения към нея Институт по славяноведение (Dostal' 2009, 413–415).

В края на същия месец в Москва се провежда и заседание на президиума на Общославянския комитет. В приетото постановление за извършената от него и от отделните славянски комитети дейност, редом с отчетените постижения, се изреждат и редица слабости. Сред тях се посочва липсата на дълбока идеологическа работа както в областта на теоретичната разработка около проблемите на новото славянско движение, така и в областта на решителната контрапропаганда. Местните славянски печатни издания публикували погрешни или лишени от анализ сухи описателни статии. Освен това Общославянският комитет и националните комитети не организирали около себе си актив от учени, хора на науката и изкуството, и не използвали в пълна степен и възможностите на киното и театъра за идеологическа работа. В приетото постановление, наред с другите спуснати за изпълнение задачи, на местните комитети се препоръчва да разгърнат широка идеологическа работа, като особено внимание се обърне на училището и университетите, на съдържанието на учебниците и детската литература. Те трябва да включат в плановете си отбелязване на следните годишнини: 30-та от Октомврийска революция; 800-та от основаването на Москва; 600-та от откриването на

Пражкия университет и 1100-та от създаването на Кирило-Методиевата азбука (CDA, f. 1B, op. 15, a. e. 219, l. 1–5).

От постановлението на президиума на Общославянския комитет се вижда изчистената картина на едно добре организирано и тясно координирано движение. В документа прозира стремежът към уеднаквяване и плътно синхронизиране дейността на националните славянски комитети под шапката на Общославянския комитет в Белград. Историко-културната насоченост на работата им трябва да мине на заден план за сметка на идеологическо-пропаганда борба в защита на мира и демокрацията като цяло, и на СССР в частност, срещу нападките на международна реакция. На практика усилията са подчинени пряко на целта за пропагандно подсигуряване на съветската външна политика.

Инициативата за свикване на голям конгрес по славистика в Москва се подлага на по-задълбочено разискване на Втория пленум на Общославянския комитет, проведен на 15–18 юни 1947 г. във Варшава. То заляга в отделна точка от приетия по-рано дневен ред на работата му. Основният доклад по нея изнася Вознесенски, последван от дискусия, в която се включват представители на всички национални комитети. В резултат от обсъждането Пленумът взема окончателно решение конгресът да се проведе в края на 1947 г. в Москва, с участието на 120 слависти. Отделните славянски страни ще бъдат представени на паритетни (равни) начала, като се допуска възможността да бъдат поканени учени и от неславянските страни. В определените секции ще бъдат обсъждани по два-три големи проблема от съответната научна област. Секциите, в които ще протече работата на конгреса са следните: история, лингвистика, литературознание, икономика (теоретична), етнография и фолклор, археология, география и геология, право и социология, философия. Учредява се организационен комитет в състав: Александър Вознесенски (председател), Александър Корнейчук и Михаил Йовчук от СССР; Александър Белич и Радован Лалич от Югославия; Кажимеж Нич и Казимир Пиварски от Полша; Зденек Нейедли и Бохумил Хавранек от Чехословакия; Тодор Павлов и Иван

Леков от България (Dneshnite zadachi 1947, 30–31). На практика Пленумът одобрява без съществени изменения направените от съветска страна предложения и се оставя да бъде ръководен в решенията си от нея.

Програмата на конгреса се разглежда на 8 август 1947 г. в Отдела за външна политика на ВКП(б). Участниците в него препоръчват в институтите на Академията и водещите университети да се проведат обсъждания относно това как да се определят не само темите на докладите, но и тяхната насоченост. Предлага се под партийен надзор да се осъществи и самият подбор на докладчиците (Dostal' 2009, 415–416).

Междувременно от 22 до 28 септември 1947 г. в полския град Шкларска Поремба се провежда информационно съвещание на девет европейски комунистически партии, за което се приема, че слага началото на края на експеримента „народна демокрация“. Тонът е зададен от директивния доклад на Андрей Жданов „За международното положение“, в който за първи път се говори за разделянето на света на два враждебни лагера, дава се теоретична обосновка на възприетия от Кремъл твърд курс и се поставят новите задачи пред комунистическите партии. Що се отнася до славянската солидарност, то тази тема присъства бегло в делегатските изказвания и на нея не се отделя голямо внимание. Това си има своето логично обяснение – освен комунистическите партии на славянските държави в съвещанието участват и тези на Унгария, Румъния, Италия и Франция. В случая обаче има едно по-дълбока причина – идеята за славянско единство, освен че е вече доста поизхабена, не притежава нито измеренията, нито идеологическия заряд, необходими за очертаващото се глобално противопоставяне. Като цяло в Шкларска Поремба акцентите се изместват в посока на по-широката блокова консолидация, с която славянското движение не би могло да се мери – тенденция, която с времето ще се засилва. Повърхностно гледано нещата изглеждат равнопоставени, движещи се успоредно в една посока – доказателство за което би могло да послужи решението за седалището на новата

комунистическа организация Коминформбюро да е в Белград, където е и това на Общославянския комитет (Petrov 2019, 260–261).

В началото на октомври 1947 г. Политбюро на ВКП(б) определя състава на съветското Организационно бюро по провеждане на славистичния конгрес. За председател е назначен Вознесенски, а за негови заместници професор Пьотр Третяков, Александър Гундоров и Иван Зубов (администратор на Академията на науките). Освен това Секретариатът на ЦК на ВКП(б) издава директива до участниците в разширеното заседание на президиума на Общославянския комитет, насрочено да са състои в средата на месеца в София. В нея се дават следните указания, които съветските представители трябва да предложат за приемане. Поради заетост на учените с преподавателска дейност след откриване на учебната година и липса на време за по-добра подготовка на конгреса, датата му на свикване да се пренесе за април – май 1948 г. Дневният ред „За състоянието и актуалните задачи на славистиката“ остава същият, утвърден на Втория пленум на Общославянския комитет. Квотата на представителите от славянските страни е определена на 20 учени, а на гостите от 20-25 души от славянските и неславянските страни. Препоръчва се да се обособят следните секции в областта на хуманитаристиката: историческа, филологическа, етнографска и изкуствоведска. Съветски докладчик по основния въпрос от дневния ред ще бъде директорът на Института по славяноведение професор Борис Греков (Akademiya nauk 2000, 365).

Поредното заседание на президиума на Общославянския комитет се провежда на 15 и 16 октомври в София в сградата на Българската академия на науките. По това време към Академията има вече учредена Секция на Славянския комитет в България, явяваща се едновременно и Научна комисия по славянознание с отделни секции по история, езикознание, литература, етнография и фолклор, теоретична икономика, география и геология, право и социология, библиография и философия. Основната задача на тази комисия е подготовката на българското участие в конгреса по славистика в Москва. За неин председател е избран Тодор Павлов, който е едновременно и председател

на БАН. Самото заседание на президиума се предшества на 11 октомври от събиране на организационния комитет за славистичния конгрес, а от 12 до 14 октомври гостите се развеждат из различни места на страната. На дошлите учени се предоставя възможност да изнесат лекции от областта на славистиката, в която те са компетентни, пред българската академична общественост. На поканата се отзовават чехът Бохуслав Хавранек, поляците Тадеуш Лер-Сплавински и Казимир Пиварски, сърбинът Стеван Яковлевич и руснакът Александър Вознесенски (Slavyani 1947, № 6, 223).

Докладът на Вознесенски за предстоящия славистичен конгрес присъства като първа точка в дневния ред на заседанието. С него той се отчита за свършената работа и набелязва предстоящите мерки по реализация на форума. По същество в него са залегнали всички намерения и предложения на съветската делегация. След изслушването президиумът на Общославянския комитет одобрява доклада и взема решение конгресът да се свика в съветската столица на 15 април 1948 г. (Slavyani 1947, № 8–9, 286).

Десетина дни по-късно Вознесенски, който е професор по политическа икономика, обосновава в докладна записка до секретаря на ЦК на ВКП(б) Михаил Суслов необходимостта от секции по политикономия и право с мотива, че в тях би се дала основната методология за всички клонове на славистиката. Суслов отговаря, че е целесъобразно решението да се вземе непосредствено преди конгреса, и в крайна сметка на 23 март 1948 г. поставеният въпрос е решен положително. В края на януари с. г. се провежда пленум на Славянския комитет на СССР, на който се разисква и подготовката на предстоящия конгрес. Участниците в него се обединяват около намерението съветските учени да излезат по основните проблеми в „дружен единен фронт“ и да отстояват една обща гледна точка. За целта всички доклади предварително трябва да минат през внимателно обсъждане и съгласуване (Dostal' 2009, 416–417).

Третият редовен пленум на Общославянския комитет се провежда от 25 до 28 февруари 1948 г. в Прага. Той се случва в критичен за Чехословакия момент, в разгара на събития с измеренията на държавен преврат, в резултат от

които президентът Едвард Бенеш е принуден да приеме оставките на 12 министри некомунисти и да назначи ново, доминирано от комунистите правителство на Клемент Готвалд. В работната програма на пленума, включваща разглеждането на 10 точки, присъства и тази за славистичния конгрес. Делегатите изслушват доклада на заместник-председателя на Организационния комитет професор Третяков и утвърждават докладчиците за пленарното заседание. Това са академиците Греков, Белич, Лер-Сплавински, Нейедли и Павлов (Slavyani 1948, № 3–4, 143–144).

В оптимистичния си отчет до ЦК на ВКП(б) за командировката си в Прага Гундоров съобщава за желанието не само на учените, но и на политическите дейци от славянските страни да вземат участие в работата на предстоящия конгрес. Все пак той изказва предположение, че докладите на учените от Полша и Чехословакия ще бъдат аполитични и няма да отговарят на „марксистката и комунистическата насоченост на конгреса“, за разлика от тези на българските и югославските им колеги. Съгласно решенията на Пражкия пленум докладите трябва да бъдат предварително обсъдени в съответните национални академии и университети, а впоследствие и редактирани преди да бъдат отпечатани в СССР (Dostal' 2009, 417).

По същото това време, докато тежат приготвянията за конгреса, отношенията между бившите съюзници по Антихитлеристката коалиция продължават да се обострят. На 17 март 1948 г. Белгия, Холандия, Люксембург, Франция и Великобритания подписват Пакт за западен съюз, разглеждан като предшественик на споразумението за НАТО. По този начин блоковото разделение в Европа придобива съвсем реални очертания. От друга страна здравото сплотяване на Източния блок около Москва чрез „затягане на гайките“ се натъква на неочаквано препятствие – Югославия. В края на март Сталин и Молотов изпращат до Тито и ръководството на ЮКП писмо, съдържащо поредица от обвинения по техен адрес. За смайване на двамата обаче те са отхвърлени, без дори и намек за очакваната в подобни случаи самокритика.

На 3 април националните славянски комитети, в разгара на подготовката си за конгреса на славистите, получават телеграма от Гундоров, че датата на откриването на събитието вместо на 18 април се премества на 18 юни. Като причина за отлагането се изтъква късното получаване на докладите и необходимостта от по-добра подготовка (CDA, f.141, op. 2, a. e. 9, l. 291). В телеграмата си Гундоров се позовава на формалните мотиви, изложени във взето предишния ден от Политбюро на ВКП(б) решение по въпроса, поставено му за разглеждане от Секретариата на партията. Освен това в него се одобрява изготвената от съветското Организационно бюро конгресна програма, но без няколко посочени теми (Akademiya nauk 2000, 368).

Самото решение на Политбюро се явява резултат от проведено по-рано на 27 март съвещание в ЦК, ръководено от самия главен партиен идеолог Жданов, на което се обсъжда заключителния етап от подготовката на форума. Вознесенски запознава присъстващите с извършената работа – изброява определените секции, в рамките на които се предвижда да бъдат изнесени 90 доклада, 23 от които на съветски учени. Някои от тях обаче, слаби в идеологическа отношение, според него, трябва да бъдат отсети, или поне да не бъдат публикувани. Той отново ясно разкрива социалната поръчка на конгреса – да се наложи единна научна методология в славистиката, за да се очисти тя от буржоазни и реакционни теории. Жданов отправя критики от организационно и политическо естество към програмата, в резултат от които от нея отпадат три теми. В крайна сметка се очаква в конгреса да вземат участие 120–150 делегати от чужбина (учени и гости), а от съветска страна се предвижда в работата му да се включат 200 човека от Москва и 150 от други градове. За място на провеждането е определена най-представителната зала в СССР – Двореца на конгресите в Москва. Всичко изглежда готово за откриването, когато на 4 юни Вознесенски и Гундоров спешно известяват Общославянския комитет в Белград и националните славянски комитети, че поради необходимостта от по-добра подготовка, конгресът ще бъде отложен за есента на 1948 г. (Dostal' 2009, 419–422).

Неназованата причина са изострените отношения между ЮКП и ВКП(б). В дните, в които е трябвало да тече внушителният научен форум, от 19 до 23 юни в Букурещ се провежда Второто съвещание на Коминформбюро. На него, в отсъствието на югославски представители, се обсъжда положението в ЮКП. Тито и компания единодушно са стигматизирани и отлъчени от комунистическото семейство, за поука и дисциплиниране на останалите му членове. ЮКП е извадена от Коминформбюро, а седалището на организацията се мести от Белград в Букурещ.

Състоянието, в което изпада славянското движение веднага след разрива между Сталин и Тито, не просто скоротечно се влошава, а става критично, с непредотвратим летален изход. Работата на Общославянският комитет в Белград се парализира и той на практика се разпада. Конгресът по славистика и Вторият славянски конгрес, предвиден да се състои през октомври в Прага, са отменени. Скарването на двамата комунистически вождове е непосредствената, но не основна причина за печалния край на това ново славянско движение. Неслучайно той съвпада със залеза на „народните демокрации“. Самата концепция за „народна демокрация“ се оказва неспособна за независим и продължителен живот, просто защото реализацията ѝ е изцяло зависима от интересите на една тоталитарна държава и волята на един диктатор, които не могат да останат константни завинаги. Затова всички национални пътища към социализъм са затворени и развитието на подвластните на Москва държави е вкарано в общия възтесен калъп на изпитания съветски модел (Petrov 2019, 324-326).

Несъстоялият се славистичен конгрес в Москва е типичен пример за силово налагане на политическия императив над науката по времето на сталинизма. В случая потърпевша е славистиката, но от задушаваният партийен контрол по това време не успява да се отскубне нито един клон на науката. Подчинението на славистиката на политическата конюнктура и тясното ѝ обвързването със съветската версия на славянската идея крие рискове в чисто конкретен план, какъвто се явява случаят с проваления конгрес. В крайна

сметка неприкритото внедряване на класово-партийната болшевишка методология ще нанесе непоправими щети на хуманитаристиката в страните от Източния блок за дълъг период от време.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Akademiya nauk v resheniyakh Politbyuro CK RKP(b) – VKP(b) – KPSS [Academy of Sciences in the Decisions of the Politbyuro of CC RCP(b) – ACP(b) – CPSU], 1922–1991: [Vol. 1. 1922–1952]. Moskva, ROSSPEN, 2000, 591 s. (In Russian).

Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) - КПСС, 1922 – 1991. Т. 1. 1922–1952. Москва, РОССПЭН, 2000, 591 с.

CDA. Centralen Darzhaven Arhiv na Republika Bgaria [Central State Archive of Republic of Bulgaria], f. 1B, op. 15, a. e. 84, l. 2–3. (In Bulgarian).

ЦДА. Централен Държавен Архив, София, ф. 1Б, оп. 15, а. е. 84, л. 2–3.

CDA RB, f. 1B, op. 15, a. e. 219, l. 1-5. (In Bulgarian).

ЦДА, ф. 1Б, оп. 15, а. е. 219, л. 1-5.

CDA RB, f. 1B, op. 6, a. e. 441, l. 4. (In Bulgarian).

ЦДА, ф. 1Б, оп. 6, а. е. 441, л. 4.

CDA, f.141, op. 2, a. e. 9, l. 291. (In Bulgarian).

ЦДА, ф. 141, оп. 2, а. е. 9, л. 291.

Chichovska, V. 1982. Dvizhenieto za slavyansko edinstvo i mezhdunarodnite kulturni vrazki na Bgaria [The Movement for Slavic Unity and Bulgaria's International Cultural Contacts] (1944 – 1947). *Mezhdunarodni otnosheniya i vanshna politika na Bgaria sled Vtorata svetovna vojna* [Bulgaria's International Relations and Foreign Policy after the Second World War]. Sofia, Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, s. 288–342. (In Bulgarian).

Чичовска, В. 1982. Движението за славянско единство и международните културни връзки на България (1944–1947). *Международни отношения и външна политика на България след Втората световна война*. София, Издателство на БАН, с. 288–342.

Dneshnite zadachi na novoto slavyansko dvizhenie v Balgaria [Today's Tasks of the New Slavic Movement in Bulgaria]. Sofia, Slavic Committee, 1947, 39 s. [In Bulgarian].

Днешните задачи на новото славянско движение в България. София, Славянски комитет, 1947, 39 с.

Dostal', M.Y. 2009. Kak Feniks iz pepla. (Otechestvennoe slavyanovedenie v period Vtoroj mirovoj vojny i pervye poslevoennye gody) [Like a Phoenix from the Ashes. (Domestic Slavic Studies during the Second World War and the First Post-War Years)]. Moskva, "Indrik", 464 s. (In Russian).

Досталь, М. Ю. 2009. Как Феникс из пепла. (Отечественное славяноведение в период Второй мировой войны и первые послевоенные годы). Москва: "Индрик", 2009, 464 с.

Mar'ina, V. V. 1997. Slavyanskaya ideya v gody Vtoroy mirovoy voyny. (K voprosu o politicheskoy funktsii) [Slavic Idea in the Years of the Second World War. (On the Issue of Political Function)]. *Vekhi istorii*. Moskva, Institut of Slavic and Balkan Studies, s. 169-181. (In Russian).

Марьина, В. В. 1997. Славянская идея в годы Второй мировой войны. (К вопросу о политической функции). *Вехи истории*. Москва, Институт славяноведения и балканистики, с. 169-181.

Petrov, B. 2019. Balgaria i novoto slavyansko dvizhenie [Bulgaria and the New Slavic Movement] (1941–1948). Sofia: ИК „Gutenberg“, 315 s.

Петров, Б. 2019. България и новото славянско движение (1941 – 1948). София: ИК „Гутенберг“, 315 с.

Slavyani [Slavs] 1947. Sofia, № 6, s. 223–225. (In Bulgarian).

Славяни 1947. София, № 6, с. 223–225.

Slavyani [Slavs] 1947. Sofia, № 8–9, s. 285–289. (In Bulgarian).

Славяни 1947. София, № 8-9, с. 285–289.

Slavyani [Slavs] 1948, Sofia, № 3–4, s. 143–144. (In Bulgarian).

Славяни 1948. София, № 3–4, с. 143–144.

Дата на подаване на статията в редакцията – 2 юни 2022 г.